

1. วารสารวิชาการที่ได้รับการยอมรับในฐานะข้อมูลของ
 ศูนย์อ้างอิงวารสารไทย (TCI)
 สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
 กลุ่มที่ 1

ฮายลายฮายดอก เทคนิคงานเครื่องเงินบ้านนันทาราม จังหวัดเชียงใหม่*

received 7 MAY 2018 accepted 25 JUL 2018 revised 29 MAY 2019

ฐาปกรณ์ เครือระยา

อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยแม่โจ้

บทคัดย่อ

เครื่องเงินเป็นงานศิลปกรรมอีกอย่างหนึ่งของล้านนาและเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่เกี่ยวข้องอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวล้านนาในอดีตเป็นอย่างมาก จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นผลิตผลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตและแสดงถึงคุณลักษณะของชาวล้านนาได้เป็นอย่างดี

ผลการศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณของเครื่องเงินบ้านนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเงินจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเครื่องเงินเชียงใหม่หรือเครื่องเงินนันทาราม เป็นงานหัตถกรรมที่มีโครงสร้างเป็นไม้ไผ่สานจนได้รูปทรงตามความต้องการ ทารักสมุกแล้วขัดก็จะได้รูปภาชนะที่ค่อนข้างเรียบเกลี้ยง บาง การตกแต่งเครื่องเงินชนิดนี้นิยมการชุดสีดลวดลายประดับ ภาษาพื้นถิ่นว่า “ฮายลาย ฮายดอก” ใช้เหล็กปลายแหลมชุดลงไปบนผิวของภาชนะที่ทำด้วยยางรัก

ปัจจุบันการผลิตเครื่องเงินแบบนันทารามโดยใช้เทคนิคและวัสดุดั้งเดิมเหลือเพียงแห่งเดียว ดูเหมือนว่ากำลังจะสูญสลดลง ถ้ายังไม่ชี้ให้เห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมด้านนี้ เนื่องจากเหตุปัจจัยหลายๆ ด้าน ทั้งเรื่องของวัตถุดิบคือยางรักที่หาได้ยาก ขาดหรือหางมีราคาแพง เป็นราคาต้นทุนการผลิตที่แพงจนชาวบ้านไม่สามารถหาวัตถุดิบเหล่านี้มาสร้างสรรค์ผลิตงานได้ รวมไปถึงรูปแบบลวดลายเดิมๆ และบุคลากร (ช่าง) ท้องถิ่นที่ขาดช่วงสืบทอดองค์ความรู้เดิม เหลือเพียงการผลิตเพื่อการตลาด การท่องเที่ยว เป็นของที่ระลึกราคาถูกแต่

* บทความวิชาการได้ข้อมูลส่วนหนึ่งจากการลงพื้นที่ โครงการวิจัยการศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณของเครื่องเงินบ้านนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเงินจังหวัดเชียงใหม่ ได้รับอุดหนุนทุนวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2560

ขาดคุณค่าและคุณภาพ การขยายดอกทำได้ง่าย ๆ ใช้สีฝุ่น สีน้ำมัน และสีสะท้อนแสงแทนชาด ไม่เคลือบยางรัก ลวดลายสีสันจึงมักจะหลุดหายไปอย่างรวดเร็ว

จากสภาพปัญหาดังกล่าวจึงได้สำรวจข้อมูลและฐานข้อมูลเชิงลึกของรูปแบบศิลปกรรม ศึกษากรรมวิธี เทคนิค กระบวนการในการทำเครื่องเงินแบบโบราณ (ฮายลาย) ของจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการทำงานหัตถกรรมเครื่องเงินมีขั้นตอนการผลิตที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถและความชำนาญมาก รวมทั้งยังต้องใช้เวลาหลายสัปดาห์ผ่านกระบวนการต่างๆ กว่าจะได้ชิ้นงานแต่ละชิ้นต้องอาศัยระยะเวลาหลายเดือน ขั้นตอนสำคัญในการผลิตที่สำคัญ 3 กระบวนการสำคัญ คือ 1) ขั้นตอนการขึ้นรูปโครง 2) ขั้นตอนการทาสีรัก 3) ขั้นตอนการชุดลาย

นอกจากนี้ ยังได้สำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อใช้เป็นฐานคลังข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่จากเครื่องเงินโบราณกว่า 90 ชิ้น คัดเลือกเอาชิ้นที่มีลายงดงามและเป็นตัวอย่างในการศึกษา 57 ชิ้น จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งในจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง จนสามารถจำแนกลวดลายชุดโบราณ แบ่งหน้าที่ของลายได้ 2 ส่วน คือ ลายหลักและลายรอง ลายหลักทำหน้าที่ตกแต่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของเครื่องเงิน อยู่ในตำแหน่งที่เห็นชัดบริเวณพื้นที่หลัก ชูดลวดลายในกลุ่มลายดอกเครือ ไม่ว่าจะเป็นลายดอกกุหลาบ ลายบานใบ ลายจี๋หุบ เป็นต้น ส่วนลายรองทำหน้าที่เสริมให้ชิ้นงานสมบูรณ์มากขึ้น เช่น ในส่วนของก้นภาชนะ ก็มักจะใช้กลุ่มลายดอกกลอยลักษณะดอกต่างๆ ทั้งดอกมะเขือ ดอกแก้ว ดอกหญ้า ดอกรักเร่ เป็นต้น ส่วนพื้นที่ขอบภาชนะ ก็จะใช้กลุ่มลายดอกเรียง เช่น ลายกาบบัว ลายกาบบัวต่างเงา ลายเส้นไหม ลายจี๋หุบต่อดอก เป็นต้น

ผลจากการศึกษาสามารถนำไปเผยแพร่องค์ความรู้และถ่ายทอดให้สาธารณะชนทั่วไปเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญ รวมไปถึงรวบรวมลวดลายโบราณจากเครื่องเงินยุคเก่า กลับไปให้ช่างภายในชุมชนเรียนรู้และกลับมาชุดลายแบบเดิม พร้อมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีอัตลักษณ์ต่อยอดจากองค์ความรู้เดิม นอกจากนี้ ยังต้องจัดหาแนวทางปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนและเยาวชนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงคุณค่าและการอนุรักษ์ดูแลรักษา ห่วงแหนมรดกทางภูมิปัญญาในชุมชนของตนเอง รวมถึงการอนุรักษ์ รักษางานหัตถกรรมเครื่องเงินบ้านนันทาราม อันเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ให้คงอยู่ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: เครื่องเงินนันทาราม, ลายชุด, ฮายลายฮายดอก

Hai Lai Hai Dok techniques of Nantaram lacquerware, Chiang Mai Province.*

received 7 MAY 2018 accepted 25 JUL 2018 revised 29 MAY 2019

Thapakorn Khruearaya

Lecturer, Faculty of Liberal Arts,
Meajo University

Abstract

Lacquerware is a hallmark craft in the Lanna region, and has had many applications in the daily life of the Lanna people in the past. It may be said that lacquerware reflects the culture and the characteristics of the Lanna people.

The study and the collection of carved antique patterns from the Nantaram community for the purposes of conservation and restoration showed that Nantaram lacquerware consists of bamboo weaving structures desirably shaped, applied with Rak Samuk (a mixture of lacquer varnish), and finally scrubbed (Hai Lai) into thin and smooth containers. The popular decoration of Nantaram lacquerware (featuring scratches) is called “Hai Lai Hai Dok” in the local language. It is achieved by scratching a piece of sharp-pointed steel on the surface of the container coated with a lacquer varnish.

At present, the production of Nantaram lacquerware style using traditional techniques and materials survives only in one place, and seems to have declined due to several factors such as the rareness of natural lacquer varnish and the expensiveness of cinnabar. Production costs

* The content in this research is from a research survey under the research project of Studying and compile of Ancient tracery of lacquerware Nantaram community, for Conservation and restoration products, lacquerware, Chiang Mai. The subsidies received research grants from the Department of Culture, Fiscal Year 2560.

are expensive, and villagers often cannot find materials needed for manufacture. Local lacquerware makers are often unable to pass on their techniques and skills. Tourism becomes the only viable market, and the production of lower quality and lower value souvenirs becomes favoured over traditional patterns, which had become difficult to replicate. Without lacquer varnish coatings, colors tend to wash away quickly. If the importance and value of this cultural heritage is not recognised, Chiangmai lacquerware will be lost. In addressing these problems, the researcher has utilised survey data and a database of artistic style to study the production and technical processes needed to make Chiangmai traditional lacquerware (Hai Lai). The researcher has found that lacquerware handicraft production requires a lot of knowledge and expertise. It also takes several weeks to go through the process, each piece of work requiring a period of several months to complete. Three key steps in the process are: 1) forming the frame, 2) applying lacquer, and 3) Making etch marks.

Additionally, surveys and information about patterns of traditional lacquerware (Hai Lai) allow the researcher to assess the wisdom, culture heritage and identity of Chiang Mai. A sample of over 90 pieces of antique lacquerware has been collected from Chiang Mai, Lamphun, and Lampang. From this sample, 57 pieces are chosen for their attractive designs. The patterns are either primary or secondary. The primary or main pattern covers most of the surface and is readily visible. The secondary pattern complements the main pattern, added for instance to the bottom part of the container, typically adding flower images, such as eggplant flowers, grass, orange jasmine, or dahlia. The container edge is usually decorated with flower stripes like the lotus petal, waving stripes, etc.

Results from this study can be used to distribute knowledge and relay it to the general public. The knowledge can be reincorporated into the local custom. This can increase awareness among locals and young people of the values of conservation and preservation.

Keywords: Lacquer Nataram, Sculpture, Scraping

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

สำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายเครื่องเงินแบบโบราณ (ฮายลาย) ของจังหวัดเชียงใหม่ ใช้เป็นฐานคลังข้อมูล มรดกทางภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ ศึกษากรรมวิธีในการทำเครื่องเงินโบราณ โดยใช้วัสดุเทคนิคและลวดลายเดิมอันเป็นอัตลักษณ์ของเครื่องเงินเชียงใหม่ รวมถึงการพัฒนาและสร้างสรรค์ ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน สืบสานคุณค่าความสำคัญในมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นแม่แบบและแนวทางในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินเมืองเชียงใหม่ในอนาคต

ความหมายของเครื่องเงิน

พจนานุกรมศัพท์ศิลปกรรม (2530, 154) ให้ความหมายของเครื่องเงินว่าเป็นภาชนะทำจากผิวไม้ นำมาเรียด แล้วทำเป็นโครงฉาบด้วยรักสมุกหรือรักชาดเพื่อกันน้ำรั่วซึม ตกแต่งผิวให้เรียบเกลี้ยงแล้วจึงเขียนลายหรือขีดผิว ถมสีที่เรียกว่าการชักเส้นไหม ต่อจากนั้นทาร์กน้ำเกลี้ยงให้เงางามและเป็นมัน ภาชนะและภาคล่างตอนเหนือ นิยมทำเป็นภาชนะใช้สอย เช่น ชันโอ ชันข้าว ชันดอก พาน กระโถน กล่องยาเส้น หรือหีบผ้า

เครื่องเงินในภาษาอังกฤษ ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมภาคเหนือ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมกระทรวงอุตสาหกรรม (2521, 15) ใช้คำว่า lacquer ware มาจากคำว่า lacquer หมายถึง กาวยางหรือครั่งสำหรับติดประทับเอกสาร เพื่อไม่ให้แยกออกหรือเปิดออกมาได้ เริ่มใช้ในประเทศฝรั่งเศสมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษ 17 ส่วนในประเทศสเปน และโปรตุเกสใช้คำว่า lacre มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 ประเทศอิตาลีใช้คำว่า lacra และเปลี่ยนรูปแบบมาเป็น lacquar ส่วนยางรักใช้คำว่า lacquer อย่างไรก็ดี คำว่า lacquer ware ไม่ได้หมายถึงเครื่องเงินหรือ ยางรัก แต่เป็นคำทั่วไปสำหรับน้ำมันขัดเงาหรือน้ำมันเคลือบซึ่งเป็นสีสำหรับใช้ทาวัตถุโลหะหรือไม้ มีจำหน่าย ตามร้านวัสดุก่อสร้างต่างๆ แต่ถ้ามกล่าวถึง lacquer ในเรื่องเครื่องเงินของตะวันออกไกล เช่น จีน ญี่ปุ่น เกาหลี ต้องเข้าใจว่าเป็นศัพท์เฉพาะหมายถึงยางรักและ lacquering ก็คือการลงรัก

สะอาด หงส์ยนต์ (2505, 59) ได้ให้คำจำกัดความน้ำรักหรือยางรักว่าได้มาจากต้นรัก lac tree (*Melanorrhoca Usitata*) เป็นไม้ยืนต้นขนาดย่อม กรีดเอายางที่ลำต้นและใช้ภาชนะรองคล้ายคลึงกับการกรีดต้นยาง rubber ของภาคใต้ ต้นรักในไทยมีที่ภาคเหนือ อาทิ จังหวัดเชียงใหม่ เรียกว่า รักเชียงใหม่ ภาคใต้ อาทิ อำเภอยะยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เรียกว่า รักไชยา ปัจจุบันเลิกทำแล้ว

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับเครื่องเงิน

เครื่องเงินไม่ปรากฏความสำคัญของในเอกสารประวัติศาสตร์เพราะเป็นเพียงของใช้ธรรมดา ผลิตจากวัสดุง่าย ๆ จึงไม่มีผู้ใดเก็บรักษาไว้ เมื่อใช้แล้วก็ปล่อยให้ผุพังไป โดยเฉพาะในประเทศไทยซึ่งมีอากาศร้อนชื้นเครื่องเงินจึงผุพังได้ง่าย จึงค่อนข้างยากที่เราจะพบหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องเงินโบราณจริงๆ และสรุปได้อย่างแน่ชัดถึงประวัติความเป็นมาของเครื่องเงินว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใด

วิถี พานิชพันธ์ (2558, 11) กล่าวถึงการเรียกชื่อเครื่องเงินในล้านนาว่าเรียกตามชื่อของชาวไทเงินซึ่งเป็นชนพื้นเมืองหรือคนไทที่อยู่ในลุ่มแม่น้ำเงินในแคว้นเชียงตุงในรัฐฉานตะวันออกของพม่า จากสำเนียงพื้นเมืองว่า ซิ่น แปลว่า ขัดขึ้น ย่อนขึ้นหรือฝืน เพราะว่าแม่น้ำสายนี้ไหลขึ้นทางเหนือก่อนที่จะรวมเข้ากับแม่น้ำโขง

ไกรศรี นิมมานเหมินท์ (2526, 79) กล่าวในหนังสือ “เยี่ยมสิบสองพันนา” ว่าหลังจากอิทธิพลของพม่าในล้านนาอ่อนกำลังลงจนกระทั่งพระยาากาวิละ ได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองเชียงใหม่ใน พ.ศ. 2325 ได้ฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่รวบรวมพลเมืองเข้ามาไว้ในเมืองเป็นยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” กวาดต้อนชาวเมืองผู้คนจากสิบสองพันนา ไทใหญ่ ไทลื้อ และไทเงินมาด้วย จนเป็นเจ้าเมืองเชียงใหม่พระองค์แรกในราชวงศ์ทิพย์จักร ชาวไทเงินเป็นผู้มีความสามารถทางด้านงานหัตถกรรมเครื่องเงินก็ได้ถูกนำไว้ในเขตเมืองเชียงใหม่บริเวณวัดนันทาราม เครื่องเงินจึงได้เดินทางกลับสู่เชียงใหม่อีกครั้ง

น่าจะเป็นไปได้ว่าการผลิตเครื่องเงินของเชียงใหม่ได้ทำเครื่องเงินแบบพื้นเมืองอยู่แล้ว ส่วนใหญ่เป็นภาชนะเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน โครงสร้างทำจากไม้ไผ่สานหรือหวาย แล้วนำไปทาสีด้วยรักเพื่อความคงทนแข็งแรงประดับตกแต่งอย่างง่าย ๆ สำหรับใช้เป็นของใช้ในชีวิตประจำวัน ส่วนภาชนะในพิธีกรรมจะประดับลวดลายบ้าง ต่อมาในสมัยพระเจ้ากาวิละได้นำช่างโยนเถชาวไทเงินมาเป็นช่างทำเครื่องรักในเมืองเชียงใหม่ ตามแบบอย่างที่เคยทำเมื่อครั้งอยู่บริเวณลุ่มแม่น้ำขุ่นเมืองเชียงตุง รูปแบบเครื่องเงินเทคนิคลายขูดจึงได้เกิดขึ้นมาในระยะหลังต่อจากนี้ เป็นเทคนิคเดียวกันกับที่พบที่เมืองหนอง รัฐฉาน ประเทศเมียนมา

ชุมชนนันทารามจึงเป็นแหล่งผลิตงานเครื่องเงินเพียงที่เดียวในภาคเหนือจากเหตุผลที่เกริ่นไว้ข้างต้น อย่างที่ทราบกันแล้วว่าชุมชนแห่งนี้เดิมเป็นชาวไทขิ่นซึ่งถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงตุง การอพยพครั้งนี้น่ากลุ่มช่างที่ชำนาญในการทำเครื่องเงินมาด้วย ชื่อของเครื่องเงินที่คนเรียกขานกันทั่วไปจึงมาจากชื่อของบรรพบุรุษชาว “ไทขิ่น” นั่นเอง

ภาพที่ 1 การทำเครื่องเงินชุมชนนันทารามในอดีต บันทึกภาพโดยมิชชันนารีและนักมานุษยวิทยาชาวตะวันตก
(ที่มา: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน))

คำว่า “เครื่องเงิน” น่าจะเป็นศัพท์บัญญัติศัพท์ใหม่ เนื่องจากในอดีตภาชนะทุกชนิดที่ทำด้วยเครื่องงานสานก็มักใช้ยางรักทาเพื่อให้เกิดความคงทนรักษาผิวเนื้อไม้ หรือถ้าต้องการความพิเศษขึ้นมาก็จะนำยางรักไปผสมกับชาดก็จะได้สีแดงไว้มากแต่งตัดสีกับสีดำของยางรักให้งดงามขึ้น ภาชนะเครื่องใช้ไม้สอยที่ทำจากไม้ไผ่ เช่น ปุง กระบุง แอบยา หีบผ้า หรืองานพุทธศิลป์ในพุทธศาสนา ล้วนตกแต่งด้วยสีดำและสีแดงจากสีของยางรักและยางรักผสมกับชาดเป็นส่วนใหญ่ จนบางครั้งเมื่อตกแต่งลวดลายเพิ่มมากขึ้น ยางรักและชาดกลับไม่ได้เป็นเพียงวัสดุที่ทำให้เกิดความคงทนแข็งแรงแต่อย่างเดียว แต่ยังช่วยตกแต่งให้เกิดลวดลาย สีสน และความพิถีพิถันในการทำ จึงได้ชื่อว่าเป็นงาน “ควักคว้าง” ไปในที่สุด

เครื่องเงินจึงเป็นคำที่เกิดขึ้นในยุคหลัง เมื่อกล่าวถึงภาชนะเครื่องใช้ของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งที่ถูกกวาดต้อนมาจากเมืองเชียงตุงในสมัยพระเจ้ากาวิละ กลุ่มคนเหล่านี้คือกลุ่มชาวเงินจากเมืองเชียงตุงที่สืบทอดภูมิปัญญางานหัตถกรรมเครื่องใช้จากไม้ไผ่สาน นำมาทาร์ก ขูดลาย ถมชาด แล้วขัดผิวให้เรียบ จนเป็นที่มาของงานหัตถกรรมชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นที่ชุมชนบ้านเงินนันทารามและที่มาของคำว่า “เครื่องเงิน” หมายถึง ภาชนะเครื่องใช้ของชาวเงิน

ขั้นตอนการผลิตเครื่องเงินนันทาราม

1. วัสดุอุปกรณ์

การทำเครื่องเงินต้องมีวัสดุอุปกรณ์ ดังนี้

(1) โครงภาชนะ ใช้ไม้ไผ่ชนิดหนึ่ง เรียกว่า “ต้นเฮี้ย” มาจักเป็นตอกบางๆ สานหรือขัดเป็นรูปร่างตามหุ่นภาชนะที่จะทำ นอกจากนี้ ยังใช้วัสดุอื่น เช่น ไม้ โลหะ พลาสติก ดินเผา เป็นต้น

- (2) ยางรักหรือน้ำรัก ใช้น้ำยางรักกรองด้วยผ้าขาวบาง 2 ชั้น ใส่ภาชนะแล้วปิดปากด้วยถุงพลาสติกเพื่อไม่ให้ น้ำรักแห้งและสกปรก
- (3) รักสมุก นำผสมกับผงอิฐ น้ำ ผงดินขาว ใช้ทารองพื้นหรือทาอุดส่วนที่เป็นร่อง หรือทาปะมูมเพื่อให้ผิวภาชนะเรียบ
- (4) ขาด ใช้ปิดทับหรืออุดผิวภาชนะ เพื่อให้เกิดลวดลายและสีแดงตามเส้นลายชุดที่ต้องการ
- (5) กระดาษทรายน้ำ ใช้ความหยาบและละเอียดแตกต่างกัน มีตั้งแต่เบอร์ 200 800 และ 2000
- (6) มีดปลายตัด มีดปลายแหลม ใช้สำหรับเหลา ตัด ตอกไม้ไผ่เวลาสานขึ้นโครงภาชนะ
- (7) เหล็กชุด เหล็กจาร ใช้สำหรับขุดพื้นผิวให้เกิดลวดลายต่างๆ
- (8) แปรงทาร์ก ใช้ทาทายรักบนภาชนะในการทำเครื่องเงิน
- (9) ของ้อง เหล็กปลายแหลมคล้ายมีดเล็ก ด้ามทำจากไม้ไผ่ขนาดพอเหมาะกับมือช่าง ใช้สำหรับขุดผิวชั้นไม้ก่อนขัดผิวด้วยกระดาษทราย

การผลิตเครื่องเงินแต่ละชิ้นต้องใช้ความรู้ความสามารถและมีความชำนาญมาก รวมทั้งยังต้องใช้เวลาหลายสัปดาห์กว่าจะผ่านกระบวนการต่างๆ ซึ่งต้องรอเวลาให้ยางรักแห้ง กว่าจะได้ชิ้นงานแต่ละชิ้นต้องอาศัยระยะเวลาหลายเดือน เครื่องเงินมีขั้นตอนในการผลิตที่สำคัญ 3 กระบวนการ คือ 1) การขึ้นรูปโครง 2) การทาทายรัก 3) การขุดลาย มีรายละเอียด ดังนี้

2. การขึ้นรูปโครง

2.1 การเตรียมตอกสาน จักตอกไม้ไผ่เป็นเส้นขนาดเล็ก-ใหญ่ตามต้องการ ไม้ไผ่ที่ใช้เป็นไม้ไผ่เหี้ยที่ค่อนข้างเหนียว ขนาดของลำไผ่ยาว ลำไผ่เรียวยาวเสมอกันไม่คด การจักตอกใช้มีดเหลา เป็นมีดเล็กสั้น ปลายแหลม ส่วนคมโค้ง ด้ามโค้งยาวทำด้วยไม้โค้งพอเหมาะกับผู้ใช้ สำหรับจักเส้นตอกไม้ไผ่ให้เป็นเส้นตอก 3 ลักษณะ ดังนี้

- (1) การจักตอกปั่น คือ การจักตอกตามส่วนกว้างของไม้ไผ่ แล้วเหลาตอกให้บางเรียบตลอดเส้น ใช้ทำเป็นเส้นยืนของโครงสร้าง
- (2) การจักตอกตะแคง คือ การจักตอกตามความหนาของไม้ไผ่ เพื่อนำเส้นตอกไปเหลาให้เป็นตอกกลม
- (3) การจักตอกกลม เป็นการจักตอกให้เป็นเส้นสี่เหลี่ยมแล้วเหลาลบเหลี่ยมให้กลมเพื่อนำไปสานเป็นเส้นพุ่ง

2.2 ขั้นตอนการขึ้นรูปภาชนะด้วยการสานขด ต้องอาศัยโครงแบบภาชนะในการขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผาซึ่งทำจากไม้กลึงทรงกลมใช้เป็นแบบขึ้นรูปภาชนะ ข้างจะทาบเส้นตอกและสานเส้นตอกขึ้นรูปไปตามแบบจนถึงขอบของภาชนะ แบบจะใช้ไม้ทำเป็นก้านสวมเข้ากับท่อพลาสติกเสียบลงในกระบอกไม้ไผ่ที่ติดกับส่วนฐานไม้ เพื่อหมุนแบบไปพร้อมๆ กับการสานเส้นตอกเป็นอุปกรณ์เสริมคล้ายแป้นหมุนในการขึ้นรูปภาชนะตามแบบรูปทรงนั้นๆ เมื่อสานจนถึงขอบแบบภาชนะก็จะเก็บปลายตอก หรือถ้าเป็นภาชนะขนาดใหญ่ เช่น โอหาบ ถาด ชันข้าว ก็จะมีกนิยมรัดขอบผ่าหวายก่อน เพื่อโครงสร้างที่มั่นคงแข็งแรงมากขึ้น

ภาพที่ 2 โครงก๊อกที่สานขึ้นรูปและนำไปสู่กระบวนการทายางรักเรียบร้อยแล้ว 1 รอบ
(© Thapakorn Khruearaya 11/11/2017)

3. การทายางรัก

3.1 หลังจากทีโครงสร้างงานไม้ไผ่สานเสร็จแล้ว นำภาชนะไม้ไผ่สานนั้นมาทารักบริเวณขอบปากภาชนะก่อนเป็นอันดับแรก เพื่อให้ยางรักเป็นกาวตัวประสานขอบปากที่เป็นจุดสิ้นสุดของการขึ้นรูป

3.2 เมื่อทารักบริเวณขอบปากภาชนะแห้งแล้วจึงค่อยทารักรองพื้นเป็นการทาพื้นผิวครั้งแรก ข้างจะนำเศษกากที่ได้จากการกรองรักมาผสมยางรักมาใช้อุดรูรอยสานประสานผิวไปในตัวและผึ่งให้แห้งประมาณ 1 สัปดาห์

3.3 ขัดผิวให้เรียบ ใช้ขอเหล็กที่เรียกว่า “จ้อง” ขูดปรับผิวให้เรียบก่อนจะนำไปพอกสมุกรักทั้งด้านนอกและด้านใน ผึ่งไว้ให้แห้งด้านละ 3 วัน เมื่อแห้งแล้วใช้กระดาษทรายขัดทั้งด้านนอกและด้านในให้เรียบแล้วทาสุมกเหลว (มุกเหลว) อีกครั้งหนึ่ง ผึ่งไว้ให้แห้งด้านละ 3 วัน (ถ้าหากเป็นฤดูฝนจะแห้งเร็วกว่านี้ขึ้นอยู่กับคุณภาพของยางรักในแต่ละครั้ง) รวมขั้นตอนนี้ทั้งไว้ให้แห้งประมาณ 1 สัปดาห์

3.4 ทารักที่ทรงแล้ว ทั้งด้านในและด้านนอก ผึ่งไว้ให้แห้ง (ด้านในและด้านนอกใช้เวลาอย่างละ 3 วัน) แล้วขัดให้เรียบโดยใช้กระดาษทรายน้ำเบอร์ 200 และ 800 ตามลำดับ ด้านนอกด้านใน ผึ่งไว้ให้แห้งใช้เวลา 3 วัน ขั้นตอนนี้ทำ 3-4 ครั้ง แต่ละขั้นตอนของการทายารักต้องรอให้แห้งประมาณ 1 สัปดาห์เพื่อให้ชั้นรักหนา

4. การทำลวดลายบนเครื่องเงิน

เรียกว่า “การฮายลายฮายดอก” ใช้วิธีการขุดด้วยเหล็กมีคมหรือแหลมเป็นลวดลายตามความถนัด ภาชนะที่ใช้ฮายดอกได้ยารักต้องเรียบและแห้ง แล้วใช้เหล็กปลายแหลมคล้ายเหล็กจารโบราณกรีดลงไปบนผิว ยารัก การฮายดอกจะต้องอาศัยความชำนาญ ต้องกรีดไม่ให้เกิดเส้นลึกมากจนยารักกะเทาะหรือแผ่วเบาเกินไปจนไม่เห็นลาย จากนั้นนำยารักที่ผสมกับชาดสีแดงผสมลงไปร่องที่กรีดไว้ทั้งให้แห้งหลายวัน แล้วขัดส่วนนอกสุดออกจนมองเห็นเส้นลวดลายสีแดงที่ฝังอยู่ในพื้นสีดำของยารัก เคลือบด้วยรักใสหรือรักเงาให้ลวดลายทั้งหมดติดแน่นกับภาชนะ การทำเครื่องเงินนันทารามในอดีตนิยมใช้แม่ลายโบราณ แต่ละชื่อลายเรียกตามลักษณะการแตกลายซึ่งแตกต่างกันออกไป

ภาพที่ 3 การถมชาด ทั้งให้แห้ง จากนั้นใช้กระดาษทรายน้ำขัด (© Thapakorn Khruearaya 06/01/2018)

การประดับตกแต่งด้วยวิธีขุดลายใช้เหล็กแหลม เรียกว่า “เหล็กจาร” หรือของมีคมตามความถนัดมาขุด แกะ และเซาะ ให้เป็นร่องในเนื้อรัก เกิดเป็นลวดลายบนผิวของภาชนะ วิธีการนี้ภาษาช่างท้องถิ่น เรียกว่า “ฮายดอก” เมื่อขุดลวดลายเสร็จแล้วล้างด้วยน้ำลูกชักและน้ำเปล่า ตากให้แห้ง จากนั้นนำชาดบดละเอียดผสมกับ ยารัก น้ำมันยางหรือน้ำมันมะมือ และน้ำผึ้ง แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง จากนั้นขัดผิวส่วนนอกสุดจนมองเห็นเส้นลวดลายสีแดงฝังอยู่ในพื้นสีดำของยารัก แล้วทาเคลือบด้วยยารักใสหรือรักเงาเพื่อเคลือบลวดลายให้ติดอยู่กับภาชนะ เทคนิคการฮายดอกบนเครื่องเงินนี้ต้องคงพื้นที่สีแดงให้มากที่สุดเพื่อความงามของเส้นลายสีแดงบนพื้นสีดำ เช่น การขุดลายรองทั้งลายฆ่าเต็กและลายดอกเงาะ ก็เพื่อเพิ่มพื้นที่สีแดงให้มากที่สุดบนพื้นผิวเครื่องเงินให้สะดุดตา

ลวดลายเครื่องเงินนันทาราม

การศึกษาลวดลายในครั้งนี้ได้คัดลอกลวดลายเครื่องเงินออกมาเป็นภาพลายเส้น เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายทางศิลปะที่เกิดจากเทคนิคแบบโบราณหรือการหยาบคายไว้ใช้เป็นฐานคลังข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนนันทาราม เริ่มจากพิมพ์ภาพเครื่องเงินกลุ่มตัวอย่างลวดลายต่างๆ ที่ต้องการออกมาจากคอมพิวเตอร์ จากนั้นคัดลอกลายเส้นลงบนกระดาษลอกลายหรือกระดาษไขเพื่อความแม่นยำซึ่งจะได้ภาพที่ไม่ผิดเพี้ยน การคัดลอกลายเส้นจากต้นแบบทำให้เกิดความผิดพลาดน้อยที่สุด จากนั้นนำไปจัดหมวดหมู่และประเภทของลวดลายโบราณต่อไป

ภาพที่ 4 การใช้กระดาษลอกลายคัดลอกลายเครื่องเงินนันทารามด้วยปากกาหมึกซึม (© Thapakorn Khruearaya 19/11/2017)

ลายเส้นที่ 1 ลวดลายจี๋บุชอนเงาะ ต้นแบบจากฝาขันหมากเครื่องเงินนันทาราม (© Thapakorn Khruearaya 13/11/2017)

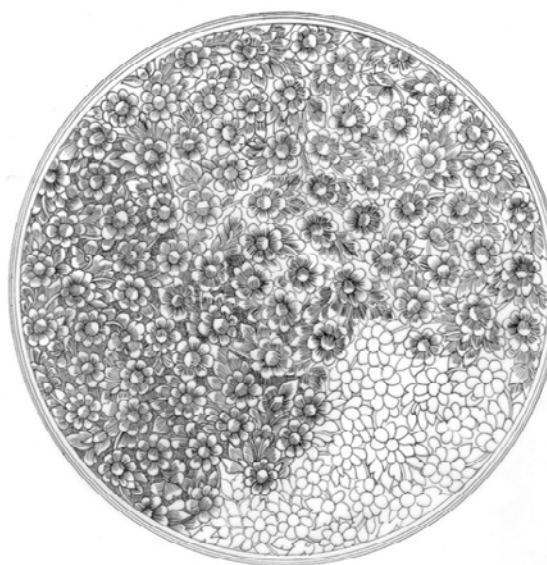
ข้อค้นพบจากการศึกษาลวดลายเครื่องเงินแบบโบราณ (ฮายลาย) ของจังหวัดเชียงใหม่

จากการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลลวดลายเครื่องเงินแบบโบราณ (ฮายลาย) ของจังหวัดเชียงใหม่ ได้เก็บตัวอย่างเครื่องเงินโบราณ 90 ชิ้น และคัดเลือกชิ้นที่มีลวดลายงดงามสมบูรณ์ จำนวน 57 ชิ้น ได้แก่ ชันหมาก 16 ใบ ชันดอก 3 ใบ ชันโอ 3 ใบ แอบหมาก 7 ใบ ชันน้ำพานรอง 3 ใบ ชุดสำหรับ 1 ชุด หีบหมาก 1 ใบ ซองบุหรี 1 ใบ กระเป่า 6 ใบ แก้วน้ำ 1 ใบ ก๊อกควบน้ำ 1 ใบ น้ำตัน คนโท 2 ใบ ถาด 5 ใบ อ่างล้างหน้า 2 ใบ กระโถน 3 ใบ โต๊ะกลม 1 ตัว กลองแวง 1 ใบ จากการศึกษาถึงลักษณะลายชุดเครื่องเงินโบราณ ทำให้เห็นถึงโครงสร้างและลักษณะลายชุดได้ชัดเจน สามารถแบ่งหน้าที่ของลายได้ 2 ส่วน คือ ลายหลักและลายรอง มีรายละเอียด ดังนี้

1. ลายหลัก

ทำหน้าที่ตกแต่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของเครื่องเงินจะอยู่ในตำแหน่งที่เห็นชัดบริเวณพื้นที่หลัก แบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ ลายเครือดอก ลายดอกลอย และลายดอกเรียง

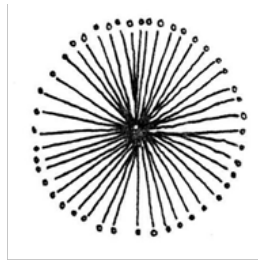
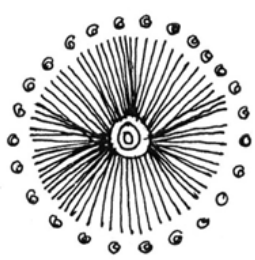
1.1 ลายเครือดอก ได้แก่ ลายดอกกุหลาบ ลายบานใบ และลายจี๋หุบ ลวดลายดังกล่าวไม่นิยมชุดและแสดงลวดลายโดดๆ ซึ่งต้องชุดลายรองเพื่อให้ลายหลักเด่นขึ้น ลายรองที่ใช้มีอยู่ 2 ลาย คือ ลายขำเด็กและลายดอกเงาะ ต้องเลือกใช้ให้ถูกกับการเลือกดอกลายหลัก และไม่นำลายรอง 2 ลายนี้มาใช้ด้วยกันอย่างเด็ดขาด ตัวอย่างเช่น ถ้าชุดลายดอกกุหลาบเป็นลายหลักและจะมีลายขำเด็กเป็นลายรอง จะไม่นำลายดอกเงาะซึ่งเป็นลายรองอีกชนิดมาใช้ร่วมโดยเด็ดขาด

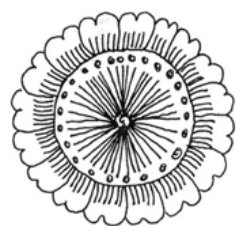
ลายเส้นที่ 2 ลายเถาดอกกุหลาบเป็นลายหลักและลายขำเด็กเป็นลายรองพื้นหลัง

(© Thapakorn Khruearaya 07/05/2017)

1.2 ลายดอกลอย ชูตเป็นลายดอกประเภทต่างๆ ทำหน้าที่เสริมให้ชิ้นงานสมบูรณ์มากขึ้น เช่น ในส่วนของก้นภาชนะก็ชูตลายดอกลอยลักษณะดอกต่างๆ ทั้งดอกมะเขือ ดอกแก้ว ดอกหญ้า ดอกรักเร่ เป็นต้น ยกตัวอย่างเช่น ลายดอกกระถิน ลายดอกบานชื่น ลายดอกเมือง เป็นรูปทรงวงกลมและมีเส้นแฉกโดยรอบ ลายกลุ่มดังกล่าวส่วนใหญ่จะพบบริเวณก้นหรือตรงกลางปากภาชนะประเภทขันดอก ชันโอ และก๊อกควบน้ำดัน เป็นต้น

ลายเส้นที่ 3-4 ลายดอกกระถิน (© Thapakorn Khruearaya 25/04/2018)

ลายเส้นที่ 5 ลายดอกบานชื่น (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018) ลายเส้นที่ 6 ลายดอกเมือง (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

ภาพที่ 5 ลายดอกลอย บริเวณก้นขัน
(© Thapakorn Khruearaya 14/06/2016)

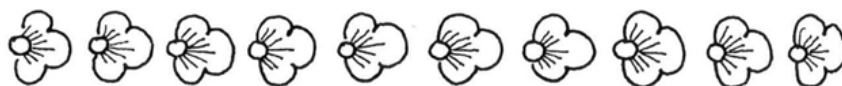
1.3 ลายดอกเรียง ลักษณะลายเส้นรูปดอกชนิดต่างๆ มักนำไปจัดวางในตำแหน่งขอบของชิ้นงานนั้นๆ ลักษณะลวดลายนั้นจำลองแบบมาจากดอกไม้จริงที่พบในธรรมชาติ เช่น ลายกาบบัว ลายกาบบัวต่างเงา ลายเส้นไหม ลายจี๋หุบต่อดอก เป็นต้น ใช้เพื่อให้งานสมบูรณ์สวยงามดังตัวอย่างลายต่อไปนี้

ลายกูดเงา การชุดเส้นโค้งขมวดปลายเรียงต่อกันไปในทางยาว

ลายเส้นที่ 7 ลายกูดเงา (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

ลายจี๋หุบต่อดอก ชุดลายกลีบดอกปลายหักโค้งมนซ้อนวางเรียงต่อกันเป็นกลีบไปเรื่อยๆ เป็นแถวแนวนอน โดยชุดเส้นตรงเป็นแกนบริเวณกลีบดอกเพื่อลดพื้นที่ว่าง

ลายเส้นที่ 8 ลายจี๋หุบต่อดอก (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

นอกจากนี้ ยังพบบลุ่มลายเรียงที่ถูกผูกกลายเป็นลายเถาตามแนวเส้นระนาบ ใช้สำหรับเดินขอบภาชนะ เช่น ลายกาบบง ลายดอกบัว ลายดอกจี๋หุบ เป็นต้น พบมากที่ขอบแอ็บหมาก ขอบขันหมาก ขอบตีนขันต่างๆ

ลายเส้นที่ 9 ลายกาบบง (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

ลายเส้นที่ 10 ลายดอกบัว (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

ลายเส้นที่ 11 ลายดอกจี๋หุบ (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

นอกจากลายหลักและลายรองแล้ว ในกลุ่มลายหลักยังมีกลุ่มลายพิเศษที่นำลวดลายพิเศษหรือลายเฉพาะเข้ามา ผสมกับลายภาพพันธุ์พฤกษาเพื่อให้น่าสนใจมากขึ้น ถือเป็นลูกเล่นในการผูกลายของช่างและแสดงถึงจินตนาการ ที่ดีและน่าสนใจ เช่น ลายนกหัสติลิงค์ ลายไก่อ และลายเทพพนม เป็นต้น

ลายเส้นที่ 12 ลายไก่

(© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

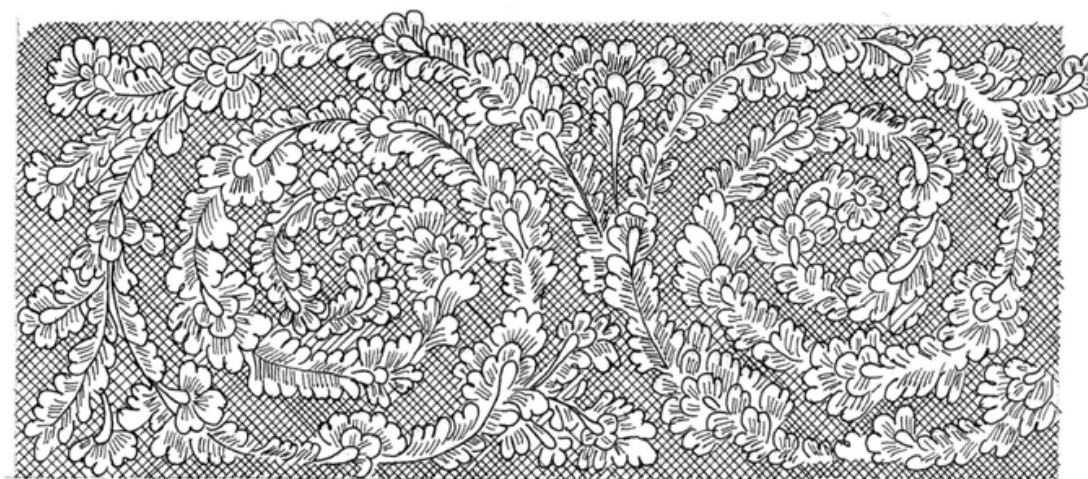

ลายเส้นที่ 13 ลายนกหัสติลิงค์

(© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

2. ลายรอง

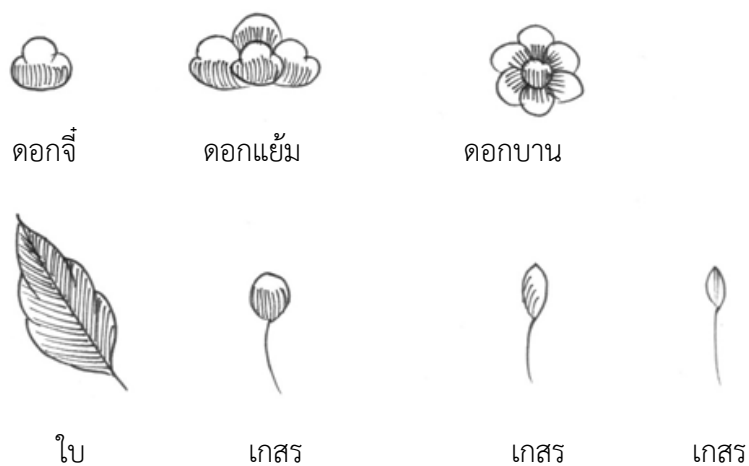
ลายรอง คือ ส่วนลายที่ทำหน้าที่ลดพื้นที่ว่างในส่วนของพื้นที่โดยรวม มี 2 ลาย ได้แก่ ลายชำเต็ก และลายดอกเงาะ

ลายเส้นที่ 14 ลายดอกพวงแสดและลายชำเต็ก (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

ลวดลายและวิธีการผูกลาย

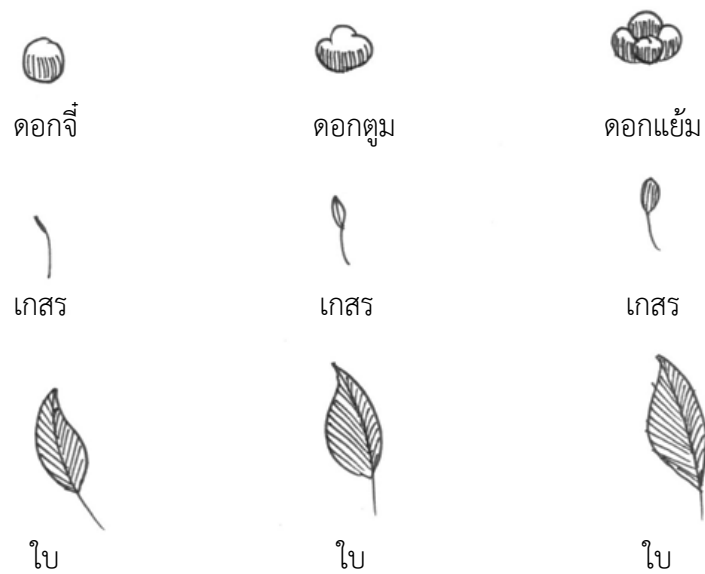
การผูกลายจะต้องเลือกเอากลุ่มลายดอกและใบเชื่อมลายวางติดต่อกันไปบนเถาลาย ใช้ตัวใบเล็กบ้างใหญ่บ้างและดอกที่ใช้ให้มีทั้งดอกตูม ดอกแรกแย้ม และดอกบาน ยกเว้นกลุ่มลายดอกกุหลาบในโครงสร้างจะมีเพียงดอกบาน มีดอกช่อเดี่ยวดอกช่อคู่สลับกับใบและช่อก้านหรือใช้กาบสลับกัน ไม่ผูกดลที่มีลักษณะและทิศทางการออกช่อเหมือนกันอยู่ใกล้กัน เพราะจะทำให้ลายไม่งดงาม ต้องพยายามใช้ใบหรือช่อก้านที่ต่างกันมาใช้ให้มากที่สุด และเมื่อถึงยอดสุดของเครือดอกจึงใส่รูปใบหรือรูปช่อดอกตูม

ลายเส้นที่ 15 ส่วนประกอบลายจีหุบ (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

ลายเส้นที่ 16 การผูกลายจีหุบและส่วนประกอบ (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

ลายเส้นที่ 17 ส่วนประกอบลายดอกเงาะ (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

ลายเส้นที่ 18 การผูกลายช่อลายดอกเงาะและส่วนประกอบ (© Thapakorn Khruearaya 22/01/2018)

การเขียนลายหรือผูกลายชนิดใดก็ตามต้องรู้ถึงกฎเกณฑ์ค่านิยมและองค์ประกอบในการเขียนลายหรือผูกลายที่ดีและงาม มีข้อปฏิบัติ ดังนี้

1. พื้นที่ออกลายหรือ พื้นที่ออกเถาลาย การชูดลายไม่ว่าจะเป็นลายหลักหรือลายรองก็ตาม จะต้องมีส่วนที่ออกลายจะชูดลายขึ้นมาโดยที่ไม่สนใจพื้นที่ไม่ได้ เช่น แก้วน้ำ ชันน้ำ ก้อนน้ำ ตรงกลางบริเวณกันจะมีที่ออกลายโดยใช้ลายดอกลอย เช่น ดอกมะเขือ ดอกแก้ว ดอกหญ้า ดอกกรักร่ำ เป็นต้น หรือการชูดลายชั้นโอที่มีขนาดพื้นที่ใหญ่ก็จะเลือกใช้กลุ่มลายดอกลอยทรงกลม เช่น ดอกกุหลาบแบบต่างๆ ดอกพุดตาน มาเรียงร้อยกับลายบานใบและดอกเงาะ ไม่นิยมนำลายฆ่าเต็กมาใช้เนื่องจากขนาดพื้นที่ใหญ่ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับความคิดในการชูดลายและความเห็นงามของช่าง

2. เถาลาย ร่างเถาลายให้ออกจากที่ออกลายโค้งชดไปตามรูปทรงของภาชนะ ข้อระวังในการเขียนเถาลายไม่ว่าจะเป็นเถาเลื้อย เถาไขว้ หรือเถาขดก็ตาม ต้องชูดเถาลายให้อ่อนโค้งได้รูปทรง อย่าให้เถาลายหักงอไม่ว่าเถาลายนั้นจะโค้ง กลม วงรี ถ้าเถาลายหักคดก็จะเสียรูปลาย ทำให้รูปแบบของลายขาดความสวยงามไป

3. รูปทรงดอกและรูปทรงช่อก้าน ต้องมีทรวดทรงงดงาม การแบ่งตัวลายต้องครบถ้วน ถึงแม้ตัวดอก ใบ ช่อก้านจะยืดยาวหรือย่อให้สั้นก็ต้องมีรูปลักษณะที่ดูงาม การเขียนช่อก้านต่างๆ ก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ว่าช่อก้านนั้นจะม้วนทางใดก็ต้องพยายามรักษาให้อยู่ในรูปทรงของภาชนะนั้นไว้ เช่น การชูดลายใบองุ่นผูกลายใบเป็นเถาเรียงร้อยกันจนเต็มพื้นที่โครงสร้างของภาชนะ ส่วนใหญ่ปรากฏบนลวดลายชูดของชั้นหมาก ถือเป็นลายที่เข้ามาโดยได้รับอิทธิพลของตะวันตก ช่างได้นำมาปรับใช้กับการประดับลายชูดเครื่องเงินของนันทารามได้อย่างสวยงามลงตัว

ลายเส้นที่ 19 ลายใบองุ่น (© Thapakorn Khruearaya 07/05/2018)

4. ช่องไฟ คือ การจัดการพื้นที่หลังที่ปรากฏเป็นสีแดง ถือเป็นสิ่งสำคัญมากในการขุดลายเครื่องเงิน เพราะการพิจารณาขุดลายขูดจะเห็นช่องไฟพื้นก่อนเป็นสิ่งแรก ถัดมาก็คือเถาลาย ถ้าช่องไฟพื้นดี เถาลายดี ถึงแม้ว่าการขุดลายดอก ช่อก้าน ใบและเถาไม่มีดี เมื่อมองผ่านก็ยังคงเห็นว่าลายนั้นงามอยู่ หรือถ้าช่องไฟพื้นระหว่างตัวดอก ช่อก้าน ใบและเถาไม่มีระยะถี่ห่างไม่เท่ากันในภาพรวม ลายนั้นก็อาจดูไม่สวยงาม ฉะนั้น ความเข้าใจและการรักษาช่องไฟพื้นในการขุดลายเครื่องเงินจึงนับเป็นสิ่งสำคัญพอๆ กับเถาลาย

การสร้างช่องไฟในลายเครื่องเงินนิยมใช้ลายรอง คือ ลายฆ่าเด็กกับลายดอกเงาะ มาผสมกันระหว่างตัวดอก ช่อก้าน ใบและเถา โดยอย่างที่กล่าวไว้ข้างต้นแล้วว่าการเลือกใช้สองลายรองเพื่อสร้างให้ช่องไฟเด่น ต้องเลือกใช้ให้ถูกกับการเลือกดอกลายหลัก และไม่นำลายรองสองลายนี้มาใช้ด้วยกันอย่างเด็ดขาด

ภาพที่ 6 ลายดอกกุหลาบ ช่อก้าน ใบและเถา ที่แบ่งช่องไฟด้วยก้านดอกตูม
(© Thapakorn Khruearaya 10/01/2018)

5. น้ำหนักมือในการขุดเส้น การขุดลายต้องใช้แรงกดของน้ำหนักมือพอสมควร เพราะถ้าขุดเส้นตื้นเกินไปเวลาถมชาดแล้วขัดเส้นลายก็จะจางลง เนื่องจากชาดเข้าไปถมในร่องขุดได้น้อย หรือถ้าขุดลายใช้แรงขุดมากเกินไปจะทำให้เถาลายหักงอ เพราะถ้าเถาลายหักคดก็จะเสียรูปสายและอาจจะทำให้พื้นของยางรักที่ฉาบผิวภาชนะนั้นๆ แตกกะเทาะออกมา

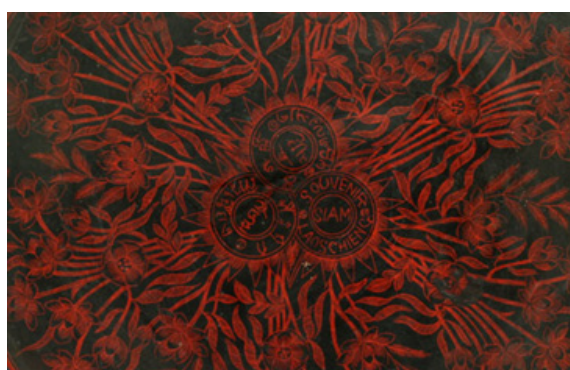
6. ลูกเล่น เป็นการประดิษฐ์พลิกแพลงส่วนต่างๆ ของลายให้สวยงามน่าดูยิ่งขึ้น เช่น ลายดอก ช่อก้าน ใบ เถา ลาย เป็นต้น ให้อยู่ภายในตัวลายก็จะสวยงาม นอกจากนี้ ยังใช้เถาซ้อนเพื่อให้เกิดมิติกับลายหรือแทรกรูปสัตว์ เช่น นก กระรอก เข้าไปในลายขูดกลุ่มพรรณพฤกษา หรือบางชิ้นอาจจะมีตราสัญลักษณ์ของเจ้าของชิ้นงานที่สั่งทำก็ได้ การออกแบบลายนี้ไม่จำกัดอยู่ในหมวดบังคับการผูกลายแต่ประการใด อาจจะใส่หรือไม่ใส่ก็ได้แล้วแต่สติปัญญา ภูมิความรู้ และความชำนาญของช่างตัวอย่าง เช่น การผูกลายสิบสองราศี คือ ลาย 12 นักขัตร์ สัตว์ประจำปีเกิด ผูกลายไว้กับลายพันธุ์พฤกษา ทั้งลายเครือดอกเมือง ลายดอกกุหลาบหรือลายเครือมัน ผสมสลับช่องระหว่างสัตว์ 12 ราศี โดยรอบของชิ้นหมาก เป็นลายขูดที่พบตัวอย่างได้ไม่บ่อยนัก

ลายเส้นที่ 20 ลายสิบสองราศี (© Thapakorn Khruearaya 08/05/2018)

ภาพที่ 7 การสอดแทรกรูปไก่อ้นฝ้าแอ็บหมากเครื่องเงิน (© Thapakorn Khruearaya 05/05/2018)

ภาพที่ 8 การสอดแทรกตราสัญลักษณ์บนฝ้าแอ็บหมากเครื่องเงิน (© Thapakorn Khruearaya 15/15/2018)

การเขียนลายหรือผูกลายเครื่องเงินที่ดีและให้สวยงามจะต้องประกอบด้วยองค์ประกอบ 6 ประการดังที่กล่าวมา ถ้าขาดองค์ประกอบอันใดอันหนึ่งไปก็ยังไม่สมบูรณ์ ฉะนั้น การฝึกหัดเขียนลายหรือผูกลายในขั้นต้น ต้องปฏิบัติตามกฎดังกล่าว ถ้าสามารถปฏิบัติตามได้ดีแล้วจะสามารถผูกลายได้เป็นอย่างดี

เทคนิคพิเศษ

การเก็บตัวอย่างเครื่องเงินลายชุดโบราณกว่า 90 ชิ้น พบเทคนิคพิเศษจำนวน 1 ชิ้น ซึ่งน่าสนใจและค่อนข้างพบเห็นได้ยาก คือ กล่องบุหรีหรือหีบหมาก

ภาพที่ 9 หีบหมากเทคนิคพิเศษ (© Thapakorn Khrueraya 10/01/2018)

หีบหมากใบดังกล่าวชุดลายดอกกุหลาบเลื้อยเป็นเถาทั้งใบ ตรงกลางกล่องบริเวณฝาเปิดชุดเป็นภาพอักษร 2 ตัวไขว้กัน ใช้การถมสีในลายชุดเป็นเทคนิคพิเศษซึ่งนอกจากจะถมสีแดงชาดในส่วนที่เป็นดอกกุหลาบแล้วยังถมสีอื่นๆ เข้าไปด้วย เช่น ถมสีเขียวตรงส่วนที่เป็นใบและสีเหลืองตรงเกสรดอกและลายข่าเด็กที่ใช้เป็นพื้น ลักษณะงานแบบนี้ไม่ได้พบบ่อยนักหรืออาจกล่าวได้ว่ายังไม่เคยพบเห็นที่ไหนมาก่อน รูปแบบการใช้หลากสีดังกล่าวเป็นเทคนิคพิเศษและคงใช้สำหรับบุคคลพิเศษ การใช้สีถมหลายสีนี้พบว่าเป็นที่นิยมมากในงานเครื่องเงินพุททามแต่จะมีกระบวนการที่แตกต่างกับเทคนิคที่ใช้บนหีบหมากใบนี้ จึงถือเป็นงานที่พิเศษและเป็นตัวอย่างที่ดีในการใช้เทคนิคที่ไม่พบกับเครื่องเงินชิ้นไหนมาก่อน ทั้งประวัติความเป็นมาของหีบหมากยังมีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ด้วย¹

¹ กล่องบุหรีหรือหีบหมากที่สั่งทำจากบ้านนันทาราม เพื่อส่งให้ขุนนางข้าหลวงสยามที่ชอขงานเครื่องเงินของมณฑลพายัพ ชื้อมาจากบ้านพลเอกพระยาวิเศษสิงหนาท ตามประวัติตอนท่านขึ้นมารับราชการที่หัวเมืองเหนือช่วงแรกที่ยศร้อยเอกขุนสรุฒิสมรรถ ตำแหน่งผู้รั้งผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ กรมทหารปืนใหญ่ที่ 8 เมืองเชียงใหม่ มณฑลพายัพ พ.ศ. 2431 ต่อมาได้เลื่อนยศเป็นหลวงอาวุธธรรณี ท่านน่าจะขึ้นชอขงานเครื่องเงินของชาวเชียงใหม่จึงสั่งทำหีบหมากใบนี้

กระบวนการการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีอัตลักษณ์ต่อยอดจากองค์ความรู้เดิม

หลังจากที่ได้เก็บรวบรวมลวดลายโบราณจากเครื่องเงินยุคเก่าเพื่อนำกลับไปให้ช่างภายในชุมชนเรียนรู้และกลับมาชุดลวดลายแบบเดิมแล้ว ก็จะนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีอัตลักษณ์ต่อยอดจากองค์ความรู้เดิม การพัฒนาและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินต้นแบบ ได้ข้อมูลพื้นฐาน สภาพปัญหาทางการตลาด และความต้องการของผู้ประกอบการและชุมชนเป็นรายบุคคลเพื่อการเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 12 คน เพื่อให้ข้อมูลอันเป็นประโยชน์และถูกต้อง ได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องเงิน ตัวแทนนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน กลุ่มผู้ประกอบการทำเครื่องเงินในพื้นที่ศึกษา

จากการเสนอความคิดเห็นจากหลายๆ ฝ่าย ทำให้มีข้อสรุปร่วมกันถึงรูปแบบ ผลิตภัณฑ์ต้นแบบ โดยจะมีอยู่ 3 ชิ้น คือ ชันน้ำเล็ก (ก๊อกควบน้ำ) แก้วน้ำ และตลับเล็ก เหมาะสำหรับเป็นของที่ระลึก ขนาดกะทัดรัด และลดค่าจ่ายในการผลิต แต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของเครื่องเงินนันทาราม สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้และราคาไม่สูงเกินไป น่าจะตอบโจทย์กับกลุ่มลูกค้าในยุคปัจจุบัน มีกระบวนการและวิธีการผลิต ดังนี้

1. การขึ้นโครงสร้างด้วยไม้สาน

ปัจจุบันมีคนทำไม้เพียงพอและยังใช้เวลานาน จึงเห็นพ้องต้องกันว่าให้ใช้ไม้กลึงเป็นโครงสร้างผลิตภัณฑ์ต้นแบบ เพื่อช่วยย่นระยะเวลาเตรียมผิวเครื่องเงินและลดจำนวนการใช้ยางรักได้ การหาแหล่งกลึงไม้ไม่ได้เลือกสถานที่กลึงไม้ คือ บ้านช่างคำ อำเภอดงโขง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเน้นงานฝีมือละเอียดประณีตในการขึ้นรูปโครงสร้างงานต้นแบบดังกล่าว

การศึกษาพบปัญหาการแตกของไม้หลังจากการกลึงขึ้นรูปเสร็จของผลิตภัณฑ์อื่น เนื่องจากการกลึงมีความหนาความบางในแต่ละชิ้นไม่เท่ากัน ไม้ที่นำมาทำส่วนใหญ่เป็นไม้จามจุรี ไม้มะม่วงป่า ไม้กระทอน และไม้ต้นตีนเป็ดหรือต้นพญาสัตบรรณ พบปัญหาการแตกร้าวของเนื้อไม้เวลาหดตัว จึงได้สอบถามช่างที่จะสร้างแบบถึงสภาพปัญหาของเนื้อไม้ต่างๆ ในที่สุดจึงได้ทดลองใช้ไม้แคนาเป็นครั้งแรก เนื่องจากคุณสมบัติของไม้ที่เหนียวและยืดหยุ่นดี เนื้อไม้อ่อนกลึงขึ้นรูปได้ สามารถนำมาปรับใช้กับงานขึ้นโครงสร้างผลิตภัณฑ์ได้ ต้นแบบที่ออกมาถือว่าประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี

ภาพที่ 10 แก้วและชันน้ำ งานต้นแบบที่ทำจากไม้แคนา
(© ThapakornKhruearaya 07/05/2018)

ภาพที่ 11 ตลับเล็ก งานต้นแบบที่ทำจากไม้ขนุน
(© ThapakornKhruearaya 07/05/2018)

ภาพที่ 12 ตลับเล็กงานต้นแบบเครื่องเงินนันทาราม (© Thapakorn Khruearaya 01/07/2018)

2. การพารัก

เมื่อโครงสร้างงานต้นแบบสำเร็จแล้วก็มาถึงกระบวนการพารักรวมกันทั้งหมด 3 ครั้ง ใช้เวลาครั้งหนึ่ง 2 สัปดาห์ รวม 6 สัปดาห์ จากนั้นนำไปชุดลาย ใช้เวลา 1 สัปดาห์ ทิ้งไว้ให้ผิวรักแห้งอีกครั้ง ใช้เวลา 1 สัปดาห์ ก่อนจะนำไปถมขาด แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง 3 สัปดาห์ จากนั้นนำไปขัดและเช็ดยางรักใสเคลือบผิว รวมกระบวนการทั้งหมดประมาณ 3 เดือน ช่วงที่ทดลองนั้นเป็นช่วงฤดูฝนจึงสามารถทำให้ยางรักแห้งไว ถ้าเป็นฤดูร้อน หรือฤดูหนาว กระบวนการทั้งหมดกินเวลาประมาณ 6 เดือน

3. การกำหนดราคา

ผลิตภัณฑ์ต้นแบบมีอยู่ 3 ชิ้น เหมาะสำหรับเป็นของที่ระลึก ขนาดกะทัดรัด และลดค่าใช้จ่ายในการผลิต แต่ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของเครื่องเงินนันทาราม ในเบื้องต้นผู้ประกอบการได้กำหนดราคาจำหน่าย ดังนี้ ชันน้ำเล็ก (ก๊อกควบน้ำ) ราคา 700 บาท แก้วน้ำ ราคา 1,000 บาท และตลับเล็ก ราคา 500 บาท

จะเห็นว่าผลิตภัณฑ์ต้นแบบที่ได้ทดลองทำขึ้นจากการวิเคราะห์และระดมความคิดจากหลายๆ ฝ่าย ทำให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ตอบโจทย์ทั้งในเรื่องของรูปแบบ ราคา ลดกระบวนการ และคุณสมบัติที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งหมดนี้ต้องผลิตขึ้นใหม่อีก 1 ชุด เพื่อทดลองนำผลิตภัณฑ์ดังกล่าวออกจำหน่ายและพิจารณาถึงความเป็นไปได้และความต้องการของสังคมในอนาคตต่อไป

พัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของงานหัตถกรรมเครื่องเงิน

การเก็บข้อมูลในครั้งนี้พอทำให้เห็นสภาพการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของงานหัตถกรรมเครื่องเงินว่าด้วยพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงงานหัตถกรรมเครื่องเงินตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน มีดังต่อไปนี้

ยุคล้านนา (ก่อน พ.ศ. 2325) ชื่อเรียกคั่วฮักคั่วหางพบทั่วไปในล้านนา รูปแบบเป็นงานไม้ไผ่สานหรืองานไม้จริง ประกอบขึ้นรูป แล้วทาร์กสีดำ ทาชาดสีแดง ประดับตกแต่งเขียนลายพรรณพฤกษาด้วยชาดสีแดง บนพื้นทาทายารักสีดำ

ยุคพื้นฟูบ้านเมือง (พ.ศ. 2325 เป็นต้นมา) รวบรวมไพร่พลเข้ามาไว้ในเมืองเป็นยุค “เก็บผักใส่ซ้า เก็บข้าใส่เมือง” พระยาภาววิไลได้กวาดต้อนชาวเมืองผู้คนจากสิบสองปันนา ไทใหญ่ ไทลื้อ และไทเขิน เกิดกลุ่มชาติพันธุ์ต่างในล้านนาและเชียงใหม่ พร้อมช่างฝีมือในเชียงใหม่ที่บ้านนันทาราม เครื่องเงินในยุคนี้ยังเรียกว่าคั่วฮักคั่วหาง เป็นงานไม้ไผ่สานและงานไม้จริงประกอบขึ้นรูป ทาร์กสีดำ ทาชาดสีแดง ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นชุดแหวนข้อมือ ขันหมาก เทคนิคการตกแต่งเพิ่มด้วยการชุดลาย มีอัตลักษณ์เฉพาะพื้นที่

ยุคการปกครองมณฑลภาคพายัพ ในช่วงรัชกาลที่ 5-6 (พ.ศ. 2442-2476) เรียกว่า เครื่องเงิน เป็นงานไม้ไผ่สานและงานไม้จริงขึ้นรูป ทาร์กสีดำ ทาชาดสีแดง มีเทคนิคการตกแต่งเพิ่มด้วยการชุดลายโดยชาวไทเขินหมู่บ้านนันทารามซึ่งเป็นที่ยอมรับมาก มีการสั่งงานหัตถกรรมเครื่องเงินไปใช้ในภาคกลางเป็นจำนวนมาก ข้าหลวงหรือผู้ขึ้นมารับราชการในหัวเมืองเหนือเป็นผู้ว่าจ้างสั่งทำเป็นของที่ระลึกกลับไปสยาม รูปแบบเครื่องเงินมีความหลากหลายมากขึ้น เป็นเครื่องใช้แบบสยาม เช่น กระโถนปากแตง ชันน้ำพานรอง ชุดสำหรับ ถาด อ่าง เขี่ยก้นน้ำ เป็นต้น จนเป็นที่มาของคำว่า “เครื่องเงิน” หมายถึง ภาชนะของชาวไทเขิน ในเมืองเชียงใหม่

ยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2470-2500) จอมพล ป. พิบูลสงคราม ออกนโยบายห้ามกินหมาก ทำให้การผลิตเครื่องเงินโดยเฉพาะขันหมาก หีบหมาก ซึ่งถือเป็นร้อยละ 80 ของการผลิตเครื่องเงิน ลดลงทั้งคุณภาพและวัสดุ ความละเอียดของลวดลายหายไปและกระบวนการง่ายขึ้น จนทำให้เครื่องเงินลดความนิยมลง ส่งผลให้แหล่งผลิตเครื่องเงินลดลง เหลือเพียงการผลิตสินค้าแบบสยาม

ยุคการพัฒนางานอุตสาหกรรม (พ.ศ. 2521) เครื่องเงินปรับใช้วัสดุอื่นทดแทนอย่างรัก เรียนรู้เทคนิคใหม่ๆ และลายชุดที่ไม่เป็นที่นิยม อบรมเทคนิคการทำงานเครื่องรักและเทคนิคใหม่ๆ กับนานาชาติ ทั้งพม่า เวียดนาม และญี่ปุ่น เครื่องเงินแบบนันทารามถูกเปลี่ยนไปจนขาดอัตลักษณ์ ผู้ประกอบการหันมาทำเทคนิคการลงสี การฝัก เปลือกไข่ แผ่นโลหะ และเขียนลายรดน้ำ

ยุคการพัฒนาสินค้า OTOP (พ.ศ. 2547 - ปัจจุบัน) เครื่องเงินปรับใช้วัสดุอื่นทดแทนอย่างรัก เรียนรู้เทคนิคใหม่ๆ และลายชุดที่ไม่มีผู้สืบทอด เครื่องเงินส่วนใหญ่เป็นเทคนิคลายรดน้ำ ใช้สีน้ำมันแทนยางรัก และใช้เทคนิคการลงสีลายแทนการชุดลายแบบโบราณ รวมถึงการชุดลายแบบใหม่ที่เป็นลวดลายเรขาคณิตแล้วถมด้วยสีฝุ่น

สีต่างๆ ในยุคนี้เองรัฐบาลของอดีตนายกรัฐมนตรีทักษิณ ชินวัตร ได้ส่งเสริมให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มจากการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับรากหญ้า ผลักดันโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) เพื่อให้ชุมชนคิดค้นสินค้าจากท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์ สามารถนำส่งออกไปขายยังต่างประเทศได้

บทสรุป

จากการศึกษาข้อมูลข้างต้นสามารถทำให้ผู้ศึกษาได้รับรู้ถึงสภาพและสาเหตุของการขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่องของการมองคุณค่าเครื่องเงินมากกว่ามูลค่าของคนในชุมชน ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมในชุมชนยุคปัจจุบันที่ดำรงชีวิตแบบชุมชนเมืองที่นิยมทำงานนอกบ้าน เด็กและเยาวชนไปศึกษานอกชุมชน ทำให้เกิดการลดบทบาทและความสำคัญระหว่างการดำเนินชีวิตประจำวันกับมรดกทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ส่งผลให้เครื่องเงินนันทารามเกิดการเปลี่ยนแปลง

โครงการวิจัยจึงเข้ามาแก้ปัญหาในการสำรวจและเก็บรวบรวมข้อมูลลดทอนเครื่องเงินแบบโบราณ (ฮายลาย) ของจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อใช้เป็นฐานคลังข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ รวมถึงศึกษากรรมวิธีในการทำเครื่องเงินโบราณ ใช้วัสดุ เทคนิค และลดทอนเดิม อันเป็นอัตลักษณ์ของเครื่องเงินนันทาราม เพื่อให้ผู้ประกอบการภายในชุมชนตระหนักและรับรู้ถึงคุณค่างานหัตถกรรมประจำถิ่นขึ้นนี้ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม จึงได้พัฒนาและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องเงิน เพื่อสืบสานคุณค่าความสำคัญในมรดกทางวัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น

บทเรียนสำคัญจากการทำงานร่วมกับชุมชนคือการสร้างความรู้สึกร่วมให้ได้ ลำดับแรกของการทำงานต้องทำให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนมีให้ได้ อธิบายทั้งในด้านรูปแบบทางศิลปกรรม สถานภาพในปัจจุบันและการใช้งานในอดีต รวมไปถึงสร้างความรู้สึกรักและหวงแหนในงานศิลปกรรมว่าชุมชนนันทารามเป็นเพียงชุมชนเดียวในภาคเหนือที่ยังคงทำเครื่องเงิน อันเป็นรากเหง้าทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ตนซึ่งสำคัญมากในทางวิชาการ

การให้ความสำคัญกับกลุ่มช่างเรื่องนี้มีส่วนสำคัญ ในกรณีชุมชนนันทารามพบว่าผู้ประกอบการเครื่องเงินทั้ง 3 รายมีปัญหาการจัดหาวัตถุดิบโดยเฉพาะยางรัก ผู้ประกอบการแต่ละรายก็จะสร้างสรรค์ผลงานที่ตนเองถนัด เช่น เครื่องเงินแบบลายรดน้ำ เครื่องเงินแบบเขียนลาย และเครื่องเงินแบบโบราณ

กระบวนการสุดท้าย คือ การสร้างบทบาทหน้าที่ให้คนในชุมชน ไม่ได้เน้นความรู้ทางวิชาการ แต่เน้นให้ทุกคนมีหน้าที่ร่วมกันในการธำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์เครื่องเงินนันทาราม รวมถึงการให้และเติมกำลังใจให้ช่างที่ทำเครื่องเงินโบราณซึ่งปัจจุบันเหลือเพียงแห่งเดียว มีสมาชิกรวมกัน 3 คน ล้วนแล้วแต่เป็นผู้สูงวัยทั้งหมด เมื่อการเก็บข้อมูลเสร็จแล้วผู้ศึกษาจะต้องติดตามผลไปเยี่ยมเยือนและเยี่ยมชมกิจการ รวมถึงพูดคุยถึงสุขภาพและกิจกรรมที่ทำในแต่ละวัน ทำตัวเสมือนลูกหลานที่ห่วงใยญาติผู้ใหญ่ สิ่งนี้สำคัญมากกับการทำงานร่วมกับชุมชน อย่าทิ้งกลุ่มผู้ร่วมให้ข้อมูลในการศึกษาแล้วเขาก็จะไม่ทิ้งเราเช่นกัน

จากการศึกษาและรวบรวมรูปแบบลวดลายชุดโบราณของเครื่องเงินบ้านนันทาราม เพื่อการอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเงินจังหวัดเชียงใหม่ เป็นการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และฟื้นฟูผลิตภัณฑ์เครื่องเงินร่วมกับชุมชน เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับคนในท้องถิ่น ด้วยการสนับสนุนให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ร่วมสร้างสรรค์และวางแผนงานเครื่องเงินนันทาราม เพื่อใช้เป็นฐานคลังข้อมูลมรดกทางภูมิปัญญาด้านวัฒนธรรมอันเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ และถ่ายทอดแนวคิดสู่คนภายในและภายนอกชุมชน ผลของโครงการสามารถนำองค์ความรู้ไม่ว่าจะเป็นกรรมวิธีในการทำเครื่องเงินโบราณ เทคนิคและข้อมูลลวดลายเครื่องเงินแบบโบราณ (ฮายลาย) ไปใช้ในการพัฒนาและสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องเงินต่อไปในอนาคต

ผลจากการศึกษาได้นำไปเผยแพร่องค์ความรู้และถ่ายทอดให้สาธารณชนทั่วไปเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญ รวมไปถึงได้รวบรวมลวดลายโบราณจากเครื่องเงินยุคเก่ากลับไปให้ช่างภายในชุมชนเรียนรู้และกลับมาชุดสายแบบเดิม พร้อมกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีอัตลักษณ์ ต่อยอดจากองค์ความรู้เดิม นอกจากนี้ ยังต้องจัดหาแนวทางปลูกจิตสำนึกของคนในชุมชนและเยาวชนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงคุณค่า การอนุรักษ์ดูแลรักษา ห่วงแหนมรดกทางภูมิปัญญาในชุมชนของตนเอง รวมถึงการอนุรักษ์ รักษางานหัตถกรรมเครื่องเงินบ้านนันทาราม อันเป็นอัตลักษณ์ของเมืองเชียงใหม่ได้ต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

กองแผนงาน กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. *รักและกรรมวิธีการผลิตเครื่องเงิน*. เชียงใหม่: กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, 2521.

ไกรศรี นิมมานเหมินทร์. “เยี่ยมสิบสองพันนา.” ใน *ล้านนาไทย อนุสรณ์พระราชพิธีเปิดพระบรมราชานุสาวรีย์สามกษัตริย์*. เชียงใหม่: ทิพย์เนตรการพิมพ์, 2526.

วิถี พานิชพันธ์. *เครื่องเงินในเอเชียอาคเนย์*. เชียงใหม่: มิ่งเมืองนวัตน์, 2558.

สะอาด หงส์ยนต์. *เครื่องเงิน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์กระดาศไทย, 2505.